

Statskommunene

Innlegg i DN 13. februar 2012

Jørn Rattsø, professor NTNU

Kommunenes folk samles til landsting og skal diskutere velferdssamfunnet. Det kommune-Norge de bestyrer har sett ut som nå i 50 år. Samtidig har det vært en ledende vekstsektor. Satsingen på velferd gjør at de kan telle opp en halv million ansatte.

Og befolkningen er fornøyd med kommunene. Det er de nok så lenge det fylles godt opp med penger.

Det er ikke lett å si om befolkningen burde være fornøyd. Det er lite god måling av kommunenes prestasjoner. I skolesektoren har internasjonale sammenligninger avslørt middelmådige resultater. Altfor mange rapporter viser svikt i eldreomsorgen, selv om den også kan oppvise luksusstandard. De eldre har nok måttet betale for barnas gjennomslag. Men barnefamiliene bør være fornøyd da.

Statsstyrt lokaldemokrati

Når kommunene diskuterer velferd blir det fort en diskusjon om staten. Statlig sektorstyre sitter i førersetet, godt koblet med profesjonsstyre lokalt. Barnehagereformen ble ledet med hard hånd fra Oslo. Grunnskolen er toppstyrt med detaljert regelverk og oppfølging. Nasjonale politikerne sitter med ansvaret for eldreomsorgen og helsetilbudet om de vil eller ikke, og tar kontrollen deretter. Siste utspill fra kommunaldepartementet er ny eldrepolitikk. Velferdsstaten styrer velferdskommunene. Kommunene blir mest driftsorganisasjoner for staten. Bare unntaksvis leder kommunene an i velferdstilbudene, som Oslo har gjort i skolepolitikken.

Kommunene er da også statsfinansiert. Den statlige omsorg for de mange små gjør at finansieringen er dominert av et tungt overføringssystem og sterke skattereguleringer. Det er ikke lett å skaffe seg makt og ansvar når man driver for andres regning.

Statsfinansiert utkant

Du kan bruke gamle kart for å se på kommunelandskapet, men terrenget har forandret seg mye. Det blir færre og eldre i utkanten, mens ungdommen utdanner seg til byliv. I byene er det press for utbygging av nye tilbud for innflytterne. Kommunedrift er forskjellig i by og bygd. I utkanten faller elevtallet i skolene og man må reparere etter nedlagte butikker og bensinstasjoner.

Det er et tankekors at befolkningen er minst like fornøyd med kommunale tilbud i utkant som i by. Det er vanskelig å skaffe kvalifiserte fagfolk i utkanten. Betyr ikke kompetanse noe for tjenestenes kvalitet? Man lurer på hvor lenge dette kan vare, selv om man pøser på med penger.

Politikerne har vært på defensiven overfor befolkningsutviklingen. De har forsvart seg mot endringer. Det er en tapt kamp, men den er også slitsom. Og den har svekket distriktene ytterligere. Store penger er brukt for å bevare utkanten og det har hindret styrking av regionsentra og mellomstore byer. Dermed har flyttingen gått rett til storbyene, særlig Oslo-gryta. Kommunene utover landet har vært ganske maktesløse overfor utviklingen. Fylkeskommunene har laget storslåtte regionale planstrategier. Storbyene har tatt imot.

Lokalt selvstyre

Det er vanskelig å komme ut av statsdominansen, som kanskje er en logisk følge av en pengerik og sterk stat. Men noe er tapt på veien. Ubalansen mellom by og land er forsterket og regional politisk makt svekket. Den statlig standardiserte velferden passer ikke for alle, og mange i den velfødde middelklasse søker privat skole, omsorg og helsebehandling.

For å reise kjerringa kreves nå grunnlovsfesting av lokalt selvstyre. Det er en naturlig diskusjon når 175 år med formannskapslovene kan feires. Men kommunenes avmaktspørsmål ligger neppe i grunnloven. Statlig ledet lokalstyre er en følge av velferdsoppbyggingen som har gitt kommunene vekst og oppsplitting av kommunesektoren i mange små enheter. Det må kraftig omorganisering til hvis kommunene skal bli sterke nok til å bære velferden på egen kjøll.

Begrunnelsen for dagens politiske stillstand er styrking av distriktene og lokaldemokratiet. Virkningen er antagelig motsatt.